

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 225

NİSAN 1968

YIL : 19 — CİLT : 11

Unutulan Dede Korkut

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

En güzel biçimi ile Dresden yazmasında olan Dede Korkut hikâyeleri gitgide ağıza geçerken bozulmuş, unutulmaya yüz tutmuştur. Yalnız bozulma ile de kalmamış, eksilmiş, içine başka masal motifleri karışmıştır.

Zamanın bu tahribi Vatikan nushasında da görülüyor. Öyle anlaşılıyor ki, bozulma ve eksilme pek erken başlamıştır. Yalnız şurası da bir gerçektir ki, çok uzun yıllar canlılığını kaybetmeden yaşamıştır. Bu canlılığın nedenleri üzerinde ayrıca durmak gereklidir. Tabii, bu yaşama, yazma Dede Korkut'taki bütün hikâyeler için söylenemez. Ancak, bu gün yaşayanlar "Bamsi Beyrek, Tepegöz, Deli Dumrul" dur..

Bunlardan sözlü olarak tesbit edileni Bamsi Beyrek idi. Daha sonra ötekiler bulundu. Bunlardan Tepegöz'ü ilk olarak ben altı yerde tesbit ettim (bk. T. Folklor Araştırmaları, C. 6, s. 127). Bunlar da yukarıda söylediğimiz gibi özünü kaybetmemekle birlikte pek çok değişikliğe uğramıştır.

Aşağıda yayınladığımız Beyrek hikâyesi, bazı kısımlar aslıdaki gibidir. Fakat bazıları değişmiştir. Şöyle ki, ava gitme, uyku ve yakalanıp zindana atılma motifi aynıdır. Yalnız uykunun adı ve biçimi "Oğuz uykusu" değildir. Yakalanma biçimi de askerle değil, kızların kurnazlığı ile oluyor. Zindanda kalış süresi aynı (yedi yıl). Manzum kısımlar, bir dördlük dışın-

da hiç yok, Akkavak Kızı'nın adı doğru olarak geçiyor (Dede Korkut'ta Banu Çiçek). Ama, baştaki Beyrek'le nişanlanma motifi yok. Akkavak Kızı'nın hemen hiç rolü de yok. Sonunda Beyrek'le değil, arkadaşları Kara Mustafa ile evleniyor.

Tutuklandıkları hisarın adı da yok. Öteki sözlü varyantlarda Bayburt Hisarıdır. Başlangıçta Gâvur Kızı'nın Beyrek'e aşık oluşu belli edilmiyor. Ama, kız kahraman (amazon) bir tiptir. Başka varyantlarda bu rol Akkavak Kızı'na verilir. Kızın, asker babası ile savaşı yalnız bu rivayette var.

Bu rivayette iki yerde sihrî güç ortaya çıkıyor. Birisi Kara Mustafa'nın hendeği atladığı zaman taş olmayışı, öteki Beyrek'in yaptığı pınarın suyu ile ana ve babasının iyi olmalarıdır. Bunlar başka rivayetlerde görülmez.

Asıl büyük değişme "Beyrek" adının bozulması ve "Bol Börek" olmasıdır. Bu yukarıdan beri anlattıklarımız şunu ispat etmektedir ki, Dede Korkut hikâyesi ve masalları hepten kaybolmak üzeredir. Bu da tabiidir. Hızla değişen toplum hayatı yanında eğlence ve sanat şekli ve zevklerinin değişmesi bu sonucu hızlandıracaktır. Nitekim, âşık edebiyatı da kendisini besleyen ortamın kalkması sonucunda, divan edebiyatı gibi silinmiştir. Ortada görünen birkaç saz ozanı da eski gelenek ve başarıyı yürütecek güçten yoksundur.

Bu bakımdan eskiler tümünden kaybolma-

Sayın öğrenci, sizde bu ikramiyeyi kazanabilmek için Türkiye Vakıflar Bankasında en az vadeli ve 500 liralık bir hesap açtırınız.

Her ay 75 öğrenciye 2 sene müddet ile 250 Lira Burs

Türkiye Vakıflar Bankası

Alâiye = Alanya

Yazan : Mehmet ÖNDER

Selçuklulardan önce, Alanya'nın adı, (Güzeldağ) anlamına gelen (Kalonoros,) yahut (Gökkarga) şehri demek olan (Karakesyon) du. Alanya'ya (Kandelor) da denmişti.

Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad I., 1219 yılında tahta çıktıktan sonra, Akdeniz'de önemli bir kalesi ve limanı bulunan Kalonoros'u fethetmeyi aklına koymuştu. Ordusunu topladı ve bir kış günü kaleyi kuşattı. Ne var ki, kale çok sarp ve sağlamdı, Üstelik ambarları yiyecek, depoları silâh, sarnıçları da su ile doluydu. Bu halıyla, aylarca dayanabilirdi. Kale Beyi Kirfard, Selçuklu Ordusunun kaleye yaptığı kahramanca hücumu görüyor, bu güçlü ordunun ergeç kaleyi fethedeceğini biliyordu. En iyisi, fazla kan dökülmeden, kaleyi, uygun şartlarla teslim etmekte. Haberciler vasıtasıyla bu niyetini sultana duyurdu : (— Düşündüm, taşındım, Dağ ile tokuşmak akıl kârı değil. Hayatımı başışlar, bir köşede bir parça ekmek ihsan buyurulursa kaleyi teslim edeceğim.) dedi. Sultan Alâeddin, bu haberden pek memnun oldu. Şartları kabul etti, Kirfard, kalenin anahtarını teslim ettiği gibi, biricik kızını

dan derlemeleri bitirmek yerinde bir davranış olur.

Aşağıda verdiğimiz Beyrek hikâyesi Zonguldak ilçesi Bartın'da derlenmiştir. Ayşe Sülün kadının ağzından A. Caferoğlu tarafından dinlenmiş ve dil tetkikleri için mahalli ağızla özel alfebe ile yazıya geçirilerek "Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını No: 487, İstanbul 1951" eserinde çıkmıştır. Bu güne kadar kimse bu dikkatini çekmeyen bu kısa hikâyeyi yerli ağızdan kurtararak, herkesin anlayacağı dile çevirdik. Bundan amacımız, Dede Korkut ile uğraşan araştırmacılara yararlı olmak düşüncesidir.

Bir varmış, bir yokmuş. Bir kadınla bir koca varmış. Bunların çocukları olmuyormuş. Günlerden bir gün rüya görüyorlar. Rüyada bunlara diyorlar ki: "Fîlan türbe çıkacaksınız, orada önünüze bir derviş çıkacak. Size bir elma verecek. Elmanın

da Sultan'a nikâhladı. Selçuklu ordusu, zafer ve düğün şenlikleri arasında kaleye girdi. Kirfard'a da, bu anlayış ve hediyelerine karşılık Akşehir Beyliği verildi.

Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad, Kalonoros'a, kendi adı olan (Alaiyye) adını verdi. Müslümanlığı kabul eden karısı da (Mâhperi) adını almıştı. Böylece, Alâiye, hem Türkleşmiş, hem de Selçuklu sultanlarının kışlağı olmuştu. Yeni saraylar yapıldı, kalesi onarıldı. Alaiyye, Türklerle şeref buldu, şehir büyüdü, şöhreti arttı.

Cumhuriyetten sonra, Alaiyye adı burada eskiden Alanlar'ın oturduğu ifade edilerek (Alanya) olarak değiştirildi.

İç içe üç kaleden ibaret olan Alanya Kalesi, gerçekten Anadolu Kalelerinin en güzeli ve en sağlamıdır. İçkalesindeki su sarnıçları bugün de kullanılmaktadır.

İçkalenin bulunduğu yüksek tepeden Akdeniz'i seyrederken heyecanlanmamak elde değil. Kalenin eteklerinde, taşa, kayaya saldıran yağız yığıtlar, bu yığıtlere yığıtlük veren altın miğferli Sultan Alâeddin Keykubad.

Gözlerinizin önünde canlanan bu manzara Alaiyye'dir. Bugünkü, güzel Alanya.

ortasından bölecek ve yarısını sen, yarısını ailen yiyecek, kabuklarını da Kamer Tay'a vereceksiniz. Bunu yedikten sonra Allah size bir oğlan verecek. Fakat derviş gelmeden oğlana ad koymayacaksınız."

Rüyada söylendiği gibi yapıyorlar. O gece kadın hamile kalıyor. Bir oğlan doğuyor. Yedi yaşına geliyor. Ama, adı yok. Çocuklar sokakta oynarken buna "Adsız Bey" diye alay ediyorlar. Çocuk da geliyor, anasına ağlıyor. Anası da diyor ki: "Oğlum, seni bir Derviş'ten aldım. O gelmeyince adını koyamam." Böyle derken Derviş divarı yarıp içeri giriyor. "Senin adın Bol Börek" diyor, kayboluyor.

Günlerden bir gün annesi çocuğu mektebe veriyor. Bol Börek komşunun çocuğunu aldatıyor, yoldan çıkarıyor. O çocuğun adı Kara Mustafa imiş. İkisi beraber ava gidiyorlar. Giderken Bol Börek anasına "Allahaismarladık" diyor, ben ava gidiyorum."

Anası : "Ben seni bir dervişten hal-

kettim, gitme" diyor, ağlıyor. Oğlan dinlemiyor, atlarına binip gidiyorlar.

Dere tepe gidiyorlar. Önerine bir ge-yik çıkarıyor. Onu kovalarken çok uzaklara gidiyorlar. Gâvur sınırına giriyorlar. Bir bahçeye girip atlarını bağlıyorlar. Kendileri de uykuya yatıyorlar. Gâvurun kızları pencereden bahçeye bakıyorlar. "Oy, Türkler bizim bahçeye girmiş" diye bağıyorlar. Büyük kız: "Ben bunları eve getiririm" diyor. Kızlar da diyorlar ki: "Hadi, getir bakalım". Aşağı iniyor ki, atlar kişniyorlar. Korkuyor, geri dönüyor. Bu kez küçük kız: "Bak, ben nasıl getiriyorum, gör" diyor.

Küçük kız aşağı iniyor, Yavaş yavaş yanlarına geliyor. "A, diyor, beylerim, pašalarım, hadi, siz burada ne duruyorsunuz? Evde türlü karyola dururken ne yatıyorsunuz burda? Kalkın eve gidelim. Beraber karyolada yatarız".

Eve geliyorlar. Kız ikisinin ortasına yatıyor, onları uyuduyor. Yavaşça kaçıyor. Zindanın kapısını açıyorlar. Üç kız yatak çarşafının uçlarından yapıyorlar. Usulca bunların ikisini de zindanın içine koyuyorlar. Delikanlılar uyanınca şaşırıyorlar. Zindanda insan kemikleri varmış. Onları çakı ile sivriltilip divardan bir delik açmışlar. Oradan dışarıyı seyredermiş. Yedi yıl zindanda yatmışlar.

Bir gün zindanın deliğinden bakarken bir kervanın oraya konduğunu görürler. O zaman Bol Börek; "Şunlara bir türkü söyleyim, ola ki bizim diyardan geliyorlardır" dedi. Türküye başladı :

**Ey hocalar hocalar
Bezirgandır hocalar
Yedi yıl oldu geleli
Annemizin bir haber**

Böyle deyince kervancıbaşı şaşırıyor: "Bunlar bizim kayıp çocuklar olmalıdır" diyor. Şöyle karşılık veriyor: "Ey aslanım aslanım, yedi gün oldu geleli, annenizin de ağlaya ağlaya gözleri kör oldu".

Zindandakiler bu sefer babalarını soruyorlar şarkıyla. Kervancıbaşı: "Sizi araya araya kötürüm oldu". Bu kez diyorlar ki: "Memleketimizde bir Akkavak Kızı vardı, onu da soralım". Onu da soruyorlar. Kervancıbaşı: "Bu hafta düğünü var" diye karşılık veriyor.

Meğerse kız bunları dinlemiş. Bir müslümanlık girmiş içine. Babası da kiralın

düğününe gitmişti askerleriyle. Kız da evde tek başına imiş. Yiğitlerin yanına varıyor. "Sizi kurtaracağım, amma ben de sizinle beraber geleceğim, kabul ederse-niz" diyor. Onlar da "hay hay" diyorlar, yola düşüp gidiyorlar. Biraz yol alıyorlar, dinleniyorlar. Kız onların birini bir dizine, ötekini bir dizine yatırıyor. Başlarını kaşıya kaşıya uyutuyor. Şöyle bakıyor kız uzaklara, bir de ne görsün, kara bulut gibi asker geliyor. Kız yiğitlere kıyamıyor. "Siz şöyle sipere girin, ben onlarla savaşırım" diyor. Yiğitler sipere çekiliyorlar. Kız üç atlı ile muharebeye tutuşuyor. İkisini öldürüyor. Bir tek asker kalıyor. Onun da dilini kesiyor: "Babama selâm söyle, babam da gelsin" diyor. Askeri gönderiyor.

Asker geliyor babasının karşısına çıkıyor. "Bul bul bul" diyor, konuşmıyor. Kesik dilini gösteriyor.

Üç arkadaşı yol almada olsun, kiral da askerini topluyor, peşlerine düşüyor. Biraz sonra yetişiyor. Savaş başlıyor. Kız çok yiğitmiş. Bir hücum ediyor, babasını öldürüyor. Asker de, kiralımı gitti, diye bozuluyor, kaçıyorlar. Bizimkiler memleketlerine geliyorlar. Ama, memleketleri olduğunu bilmiyorlar. Küçük bir eve raslıyorlar. Orda bir ışık görüyorlar. Kapısını çalıyorlar. İhtiyar bir kadın çıkıyor. "Bizi bu gece misafir eder misin?" diyorlar. Kocakarı: "Benim yatacak yerim yok" diyor. Kız kadına bir avuç altın veriyor.

Kadın altınları görünce: "Yatracak yerim de, oturacak yerim de var, buyurun içeri" diyor. İçeri giriyorlar. Otururken kulaklarına davul sesi geliyor. Kocakarıya: "Bu davul sesi ne?" diye soruyorlar. O da: "Burda Akkavak kızı var, onun düğünü oluyor". diyor.

Böyle deyince cebinden mendilini karıya veriyor: "Kara Mustafa geldi, de, kıza bu mendili veriver," diyor. Koca karı gelinin yanına gidiyor. "Kara Mustafa geldi" diyor. Kız kendi verdiği mendili görünce telaşa düşüyor. Kocakarı ona akıl veriyor: "Kızım, sen bir hendek kazdırıcaksın. Oradan kim atarsa bu kız onun olacak, diye tellal çağırt" diyor.

Hendekten atlayan taş oluyor. Ama, Kara Mustafa atıyor, taş olmuyor. Kız da onun oluyor. Sonra, Dervişten olan oğlanın kazdığı çeşmenin suyu kesilmişmiş. Oğlan çeşmenin etrafında üç kere dön-

İnançlar :

Sındırgı'da Çeşitli İnanışlar

Derleyen : Gündüz ARTAN

● Cuma günü tırnak kesmek, bir deve kurban kesmek kadar sevaptır.

● Geceleyin sakız çiğneyen ölülerin etini çiğner.

● Gece aynaya bakan kız, gurbete gider.

● Gece ışık çalınrsa şeytanlar başına toplanır.

● Arife günü, çocuğu ölmüş kadınlar iğne kullanırlarsa çocuklarının gözüne batar.

● Kına gecesi âdet yerini bulsun diye gelin damadın küçük parmağına kına yakar.

● Gelin rüyası iyi değildir.

● Gelin giderken yağmur yağarsa gözü yaşlı olur.

● Ayağında sakar bulunan at çok koşmaz.

● Alın sakar olan manda makbul değildir.

● Alma al, sat yağızı, bin doruya, besle kırı.

● Beygirin üst dudağındaki beyazlık alt dudağına da geçmişse o hayvan iş yapmaz,

yor. Birden güldür güldür su gelmiş çeşmeye. Oğlanın küçük kız kardeşi varmış. Koşa koşa gelmiş. "Ağabeyimin çeşmesine su gelmiş" diyor. Anası: "Hadi diyor, sen ağabeyinin çeşmesinden su getir, ben bilirim" diyor. Kız geliyor, bakıyor ki, oğlan çeşmenin üstünde namaz kılıyor. Kız: "Sen kimsin" diyor. Oğlan: "Annen, baban nasılı" diyor. Kız: "Benim ağabeyim kaybolmuş. Onlara ağlarken gözleri kör olmuş. Babamın dizleri onu ararken kötürüm olmuş". diyor.

Oğlan diyor ki: "Sen bu çeşmeden azıcık su al, ananın gözlerine, babanın dizlerine sürüver, iyi olur." Kız dediklerini yapıyor. Hemen ikisi de iyi oluyorlar.

Akşam olunca gâvur kızını da alıyor, babasının evine gidiyor. Konuşuyorlar. Oğlan anlatıyor: "Bu gâvur kız bize çok çile çektirdi. Şimdi o bizim dinimize katıldı. İzin verirsiniz benim ailem olacak, izin vermezseniz kardeşim olacak" diyor.

Anası, babası da "O, gökte ararken yerde bulduk. Nasıl bilirsen öyle yap". Ondan sonra kırk gün, kırk gece düğün yapıyorlar.

hayırsız olur.

● Beygir sancılınca kendi gübresinin üstüne yatırılır.

● Kula, alma bir pula; meğer ki yele-si, kuyruğu siyah ola.

● Tarlanın taşlısı, kadının saçlısı, kıs-rağın döşlüsü.

● Kara burunlu eşek ürkek olur.

● Ötmedik horozun eti yenmez, yiyenin çocuğu olmaz.

● Doğum yapmış ineklerin kuyruğuna çapıt bağlanır.

● Yeni doğmuş sıpanın arka ayağına kaşık bağlanır.

● Sağlı bir hayvan göze gelir de sütünde bir koku olur veya pişirirken kesilirse sütü ateşe koyunca bıçakla kesilir. Küreğin içine ateş konur, üzerine barut atılır, hayvan korkutulur. Leylek yuvasından çırpı alıp sütü onunla pişirilir.

● Hıdırellez günü katranla yumurta çalkalanır, hayvana aç karnına içirilir.

● Küçük çocuklara nazar değdiği anlaşılırsa çamaşırları değiştirilir, eli yüzü yikanır.

● Sünnet olacak çocuk caminin ve mezarın etrafında yedi defa dolaştırılır.

● Makasın ağzı açık kalınca düşmanların da ağzı açık olur. Makas, ağzı açık bırakılmaz, kefenini biçeceğim der.

● Şeytanlar gelip yemek pişirmesin diye sacayağı ters çevrilir.

● Ateşteki tencerenin altına düşen şey yenmez.

● Yemeğin içine ekmek düşerse misafir gelir.

● Soğan kabuğu ocakta yanarsa o evde fakirlik olur.

● Pelteyi yerken döken kimse yalancıdır.

● Ölünün gözü açık giderse arkasından bir tane daha gidecektir.

● Yatak süpürge ile süpürülürse içinde yatan insan ölüür.

● Delik taş asılırsa yağmur yağmaz.

● Evden maya, sirke verilirse evin bereketi de gider.

● Keçi çok yalanırsa eve aç konuk gelir.

● Yolda yılan önümüzü keserse işimiz akkın gider.

İncelemeler :

Bakırlı Köyü ve Adı Hakkında

Yazan : Numan KARTAL

Kandıra ile Karasu arasında bulunan Bakırlı Köyü, yedi yıl öncesine değin Kandıra'ya bağlı idi. Şimdi Adapazarı'na bağlanmıştır. Adı çevresinde iki öykü anlatılır. Bunlardan biri şudur :

Söylerler ki; köyün kuzey batısında bir pınar varmış. Pınarı yaptıran kişi, pınarın başına bakırdan bir maşraba (bardak) koymuş; gelen geçen su için diye. Çevre köylüleri de çamaşırlarını yummaya bu pınara gelirmiş. Pazara gidip gelenler de bu pınarın başında oturup dinlenirmiş. Evlerine geldiklerinde "nereden geldin, ya da nerede kaldın" diye soranlara Bakırlı Pınarı'ndan diye karşılık verirlermiş. Sonradan bu köy pınarın yanına kurulunca; pınarın adı köyün adı olmuş.

İkinci söylentiye göre ise gezginci kalaycılar; buralara gelir, bu suyun başında köylülerin kaplarını kalaylarlarmış. Konuşmalarda da hep kalaycıya bizim bakırlı (bakır kaplarını) kalaylattım derlermiş. Zamanla bu sözden bakırlı sözü köyün adı olmuş.

Adı böyle konan Bakırlı Köyü'nün tarihi yenidir. Tüm halkı tarihte 93 harbi diye anılan Osmanlı - Rus Savaşı sırasında Türkiye'ye gelmiş, kendi istekleri ile bu köye yerleşmiş. Ne var ki, kuruluşu yeni olan köy; eski bir uygarlık üzerinde yer almıştır. Bugün sürülen her tarlada, kazılan her bahçede, açılan konut temellerinde eski seramik parçaları ile konut temelleri çıkar. Çevre tüm ormanlıktır. Ancak ormanların altında seramikler ile konut temellerinin çıkması; uygarlığın ormanlardan çok daha eski olduğunu göstermektedir. Halkın anlattığına göre otuz yıl önce köye iki Alman mühendisi gelmiş. Bunları köyden Hasan Tunca isimli (halen sağdır) vatandaş gezdirmiş. Mühendisler ağaçlar üzerinde incelemeler yapmışlar. En yaşlı ağacın 375 yaşında olduğunu söylemişler. Demek ki, 375 yıl önce buraları oturma yerleri imiş demişler. Yıl olarak bunun gerçek olup olmadığı belli değildir, ama ormanların altında bir uygarlığın yattığı çıkan seramiklerden bellidir.

Ormanların içi bizlerin tarihte "Höyük" dediğimiz sayısız mezarlarla doludur. Çokları da "malcı" denilen para arayıcılar tarafından açılmıştır. Gerek bu mezarların, gerekse ormanlar altında yatan uygarlığın tarihte Cenevizliler tarafından meydana getirildiğini köylüler söylemektedirler.

Söylentilerde gerçek payı yok değildir. Bu uygarlık Sakarya nehri boyunca yer almaktadır. Uygarlığın başlangıç noktası Adapazarı'nın Sakarya boyunca yer alan Karasu yolunun solundaki Zeyifler (Zifler) köyüdür. Köye girerken Sakarya nehri döken bir derenin üzerindeki Papazköprü adını taşıyan bir köprüden geçilir. Bu köprü'nün yanında on metre yüksekliğinde, altı metre çapında, birden diğerine geçilebilen, üst kısımlarında saklanma yerleri ile gözetleme mazgalları olan içi boş; çoğu da yıkılmış on kale vardır. Bu kalelerde ortalama üç yüz asker barınabilir. Bu durumu ile kişiye az da olsa şatoyu hatırlatmaktadır. Ayrıca Papazköprü'nün batısında, yirmi metre uzaklıkta, toprak düzeyinden üç metre aşağıda meydana çıkarılmış bir köprü'nün temelleri uyancamızı çekmektedir. Oradan geçen yol, bugün Zeyifler Köyü'nün kahve ile işletme binalarının altından geçerek Karadeniz'den yana yer alan on kilometre uzaklıktaki Ağacık Köyü'ne uzanmaktadır. Buraradan devam eden uygarlık kalıntıları, Kuzey doğuda; Adapazarı'nın Karasu ilçesine dayanmaktadır. Bu bölgedeki Koyunalı, Ağacık, Kusca, Bakırlı, Zeyifler, Dokuzoluk, Limandere gibi nice köyleri içine alan bu uygarlık sahası; tüm Sakarya boyunca kaplanmaktadır. Bu saha Karadeniz'e doğru uzanıp Karasu'da bitmektedir. Karasu ilçesinin bu uygarlığın eskiden beri merkezi olduğu kalıntılar ile söylentilerden anlaşılmaktadır.

Karasu'nun halk dilinde adı "İNCİLLİ" dir. Edebiyatımıza giren İncilli Çavuş'un bu kentli olduğu söylentiler arasındadır. Bu yörenin kazılar yolu ile incelenmesi tarih ile birlikte edebiyat yönünden de yararlı olacaktır. Hatta halk, kendilerini İncilli'nin torunları olarak görmektedir, bu

Malatya'da Koç Katımı

Yazan : Turan KOÇER

Malatya köylerinde çok koyun beslerler. Bazı kimseler sürü sahibidir. Koyunu az olanlar da birbirine katarak sürü teşkil ettirirler. Koyun sahipleri koyunlarının azlık ve çokluğuna göre koç da beslerler.

Koçlar sürü ile beraber kırdan otlatılır. Sonbahar başında ayır edilir. İki ay kadar ayrı otlatılır ve beslenir. Rumî takvime göre sonbahardan kırk beş gün geçince yine katılır.

Koç katımına birkaç gün kala koyun ve koç sahiplerinde bir hazırlık görünür. Her kes koçunu, sürüye katacağı gün güzel bir şekilde boyar. Boynuzlu olanın boynuzuna, boynuzsuz olanın da boynuna elma ve boncuk takar. Koçunu diğerlerine göre iyi süsleyen "Bakın da koç süsleme öğrenin" diye öğünür. Ayrıca koyun ve koç sahipleri pide, baklava, hedik, kavurga yapar; sekerleme ve meyva alırlar. Zengin olanı kurban keser. Eti bölmeden büyük kazanda pişirir. O zamana kadar çoban da sürüyü köyün yakınındaki ve köyden görünen bir yere getirmiş olur.

Çoban "Haydınha, haydın koçları getirin, herkes buyursun" diye bağırır. Maniler söyler. Her çoban aklının yettiği, dilinin döndüğü şekilde mani söyler.

Bu manilerden birkaçı :

**Çoban durdum ağama
Kavalımı çala çala**

görme de nedensiz olmasa gerektir.

İncilli öyküsünün söylendiği Karasu'dan ise yer altındaki uygarlık Karadeniz boyunca batıya yönelir. Kandıra, Şile, Ağva üzerinden İstanbul'a uzanır. Tüm yerlerde çıkan seramiklerle kalıntılar aynı özelliği gösterir. Bizans ile Cenevizliler'in sanatı gözle görülürcesine gözler önüne serilir. Bu bakımdan biz de bu uygarlık Ceneviz ile Bizans uygarlığıdır yargısına varıyoruz. Gerçek kazılarla ortaya çıkacak, Türkiye yeni bir zenginliğe kavuşmuş olacaktır. Kazıların bir an önce başlayıp bitmesi, uygarlığın bugünkü terk edilmişliği içinde bırakılmaması dileğimizdir.

**Sürümü otlatım.
Sevgiliyim ana ana.**

**Koyun vurdum hevseye
Kıyır kıyır gevseye
Herkes yarını almış
Gidin söyley Ayseye**

Çobanın haykırışını ve manilerini duyan koyun koç sahipleri, köylüler, çocuklar koçları ve hediyeleri alırlar. Tüfek sıkarak, türkü söyleyerek sürüye doğru yürürler. Yolda koçlara güzel kızlar bindirirler. Bindirilenlerin kız olması kuzuların dişi, güzel olması da kuzuların güzel olması içinmiş.

Koçlar sürüye katıldığı zaman ilk olarak çevirdikleri koyunun sahibine ziyafet çektirilir veya oyun oynattırılır. Çobanın hediyesi verilir. Götürülen yiyecekler yenilir. Koyun ve koç sahipleri fakir çocuklara para dağıtırlar.

Koç katılan yerde çalgılar çalar, oyun oynar türkü söylerler. Sonra da oyun ve türkülerle eve dönerler. Böylece koç bayramı adı takılması icabeden bir bayram yapılmış olunur.

Koçları sürüye katmaya koç salımı, koç salımından beş ay sonraki ilk güne de döl başı denir. Döl başına iki ay kala koyun sahipleri "Davarın yüzü yetti, kılı bitti" derler. Komşularına ve başkalarına hamur mayası, tuz, ateş, yün tarağı vermezler. Bunları verilerse sürü ve koyunlarına zarar geleceğine inanırlar. Bu hal, evdeki koyunların tamamı doğuruncaya kadar devam eder.

Döl başından itibaren koyunlar doğurmağa başlar. Bu zamanda çoban koyunları çok uzaklara götürmez. Koyunlardan doğuran olursa götürmeleri için sahiplerini çağırır. Kuzuyu götürmeye gelen çobana eğlencelik yiyecekler getirir. Buna dölcek denir.

Bazı günler koyunlardan doğuran çok olur. Gelen dölcekleri çoban yemekle bitiremez. Akşam köye geldiğinde çocuklara dağıtır. Bu sebeple çocuklar çobanı çok severler. Her akşam karşı giderler.

Sivas'ta Evlenme Töreleri

Yazan : Nezihe EĞİN

Folklor bir ulus için hayati önemi olan bir geçmiştir. Folkloru zengin olan ulusların geleceklere de zengin olur. Köklü bir maziye ve dolayısıyla da folkloru dayanımlı uluslar iğreti dikilmiş ağaçlara benzerler ve hiç bir zaman sağlam ve canlı olamazlar.

Bu yazımızda toplum hayatımızda büyük bir yeri olan "EVLENME" lerin ön hazırlık çalışmalarından, "KIZ İSTEME, SİNİ DÖNME, ÇEYİZ GÖRME, KINA GEÇESİ" inden söz edeceğiz.

Evlenmeler dünyanın her yerinde önemli olaylar sayılır ama Türk ulusunda, gerek yapısı, gerekse bağlı bulunduğu İslâm dininin etkisiyle âdeta bir kutsallık kazanmıştır. Bu yüzden bunlar aşağı yukarı memleketin her yerinde bölgesel ufak tefek ayrılıklar gösterse de genel anlamda ortak özellikler gösterirler. Biz burada Sivas yöresinde uygulanan törelere üzerinde duracağız.

Sivas'ta da diğer birçok Anadolu illerinde olduğu gibi evlenmeler genellikle görücü usulü ile yapılmaktadır. Evlenme çağına gelen (bu çağ genellikle askerden dönüş yâdır) gençlerin mürvetini görmek ana baba için çok önemli bir olaydır. O kadar ki, oğulların evlendirilmesi için altından kalkılmayacak borçların altına göz kırpmadan girerler. Ve her türlü sıkıntıya seve seve göğüs gererler.

Delikanlı askerden dönünce ana aba kolları sıvıyarak, eşin dostun da yardımı sağlanarak kız aramaya çıkılır. Kız bulununca barakda gerekli ortamı hazırlamak (DÜNÜR) denen aracı kadınlara düşer. Göze kestirilen kızın evine iki üç kadınla birlikte gidilir. Kız beyenilirse en az bir hafta gidilir kız evine... Kız evine giden kadın sayısı daha da çoğalır. Ve sonunda niyet açılır. Esasen bu bir danışıklı döğüştür. Çünkü kız tarafı da ziyaretlerin sebebini bilmekte olmasına rağmen usule son derece uyulur. DÜNÜRBAŞI kızın anasına: "Allah'ın emri, Peygamber'in gavli (kavli) ile gızınıza (kızınıza) dünür geldik der. Kız anası bir süre şaşırmış gibi düşünür ve: "Hele biyol babası ile de konuşalım,

münasip görürse ne diyelim." diye karşılık verir.

O gece kızın anası babası ile konuşur. Dünürler, ertesi günü cevap almak için yeniden gelirler. Cevap müspet olursa akşama erkek dünürler gelirler. Bunlar yaşlı ve sözleri geçen, hatırlı kimselerden seçilir. Ve kızın babasına: "Allah'ın emri ile, Peygamber'imizin sünnet-i şerifi gereğince gızınıza (kızınıza) dileğe geldik." diye işi resmîyete koyarlar. Kız tarafı vermekte kararlı ise: "Hem mehel, hem münasip gördük". diye cevap verirler. Eğer dünürler kız tarafından tanınmamış kimseler ise, ya da vermeye niyetleri yoksa: "Bir düşünelim, mehelse biz haber salarız." diyerek işi bir süre geri bırakırlar.

Yapılan inceleme müspet ise Dünür kadına haber salınır, ya da o sonucu öğrenmek için kız evine gelir. Onlara kabul edilip edilmediği bildirilir. Kabul edilmişse akşama öğlan evinden kadınlar ve erkekler hep birlikte kız evine giderler. Bunlar damat adayının yakınlarından olur.

Söz kesiminde başlık, alınacak şeyler, takılacak takılar, düğün günü kararlaştırılır. İstenirse "GÖRÜŞME" adı altında nişan yapılır. "GÖRÜŞME" de erkek tarafının komşu ve yakınları hediyelerini alır. Kız evi de bu törene yakınlarını davet eder. Çalgılı bir toplantı yapılarak kızın yüzüğü takılır. Hediyeler yüksek sesle kimler tarafından getirildikleri ilân edilir ve bir tepside toplanır. Bu sırada şerbet denen şurup ikram edilir. Bu tören yapılmazsa kız evi söz kesiminden iki gün sonra öğlan evine "SİNİ DÖNMESİ" gönderir.

SİNİ DÖNMESİ :

Bir sinî içine damada iç çamaşırı, gömlek, yüzük, traş takımı, çorap ile damat evinde bulunan diğer fertlere de hediyeler konur. Siniye ayrıca iki sürahi şerbet konur ve bu sürahilerin birisi yeşil VALA (baş örtüsü), diğeri de kırmızı VALA ile bağlanır. Bu siniyi kız evinden bir kişi

oğlan evine götürür. Oğlan evi siniyi getiren kimseye bahşış (para) verir. Ve yakınlar çağırılarak gelen hediyeler gösterilir. Yeşil VALA ile bağlı şerbeti damat, diğeri de yakınları içer. Yeşil mutluluk anlamında, kırmızı ise, kızın verilmesi sebebiyle can acısı anlamını taşır.

Bir gün sonra da oğlan evi kız evine karışık sini gönderir .Bu siniye, kıza ve ailesine hediyeler konur. Aynı usul takip edilir. Şerbet gene vardır.

Kızın başlığı yatmadan bir hafta önce yatak yüzüne gelinir. Bu gelişte oğlan evi kızın yatağının yüzünü bir gurupla getirir. Kız evi de komşu ve akrabaları davet ederler. Yatak biçilir, hayırlı uğurlu olması dileğinde bulunulur. Konuklara lokum ve şerbet ikram edilir.

Aradan bir süre geçtikten sonra kesilen başlık parasını yatarmak için bir grup erkek gelir ve düğün günü kararlaştırılır.

Artık her şey tamamdır. Düğünden üç gün önce okuyucu (düğüne davet eden) çıkarılır. Kız ve oğlan tarafı ayrı ayrı okuyucu çıkarılır. Okuyucu bir kadın ve bir kız çocuğudur. Kız çocuğu tam bir gelin gibi giydirilip süslenir. Çağırılacak kimselere giderler ve onları : "Salı günü çeyiz bakmaya, (kızın götürüleceği eşyalar bir odaya asılır, davetlilere gösterilir) çarşamba günü düğün hamamına (erkek tarafı hamamda kurna kiralar, sabun ve mevsimine göre de meyva alır, hamama yalnız kız tarafı davet edilir.) perşembe günü düğüne ve aynı gece de KINA GECESESİ'ne çağırılır. Kına gecesi kızın baba evinde yattığı son gecedir.

Çeyiz bakmada ve kına gecesinde gelin üç etek, şalvar giyer. Beline gümüş kemer, boynuna beşbirlik takılır. Bir de boynundan ve koltuğunun altından geçen hamay (küçük altınlardan yapılmış çember) takılır. Üç etek döğmeli bindalılı denilen kumaşlardan, şalvar ipeklidendir. Başına VALA denilen ipek baş örtü örtülür.

KINA GECESESİ :

Kına gecesi günü kadınlar bir araya gelerek eğlenirler. Burada çerez denen fındık, fıstık, boyalı şeker, parmak üzümü, leblebi, vb... sinilere konularak davetlilere

sunulur. Düğüne akşama devam etmek üzere ikindiye doğru ara verilir. Gece akşam ezanından sonra yeniden toplanılır. Kız evinin davetlileri kızın evinde, kız evi müsait değilse kararlaştırılmış bir başka evde toplanırlar. Yaşlı davetliler makat denen (genellikle her yerli evde vardır) sedirlere, gençler müsait yerlere otururlar.

Davetliler toplandıktan sonra gelin giyinmiş ve süslenmiş bir halde sağdıçla birlikte, (sağdıç mahallenin en yeni gelinlerinden birisi olur) sağdıç önde, gelin arkada içeri girerler. O sırada dışarıda, kadınları görmeyecek şekilde ayrı bir yerde hazırlanmış olan çalgılar şu türküyü söylerler :

Geline bak geline (2)
Kına yakmış eline di - loy - loy
Yazık olmuş geline (2)
Düşmüş sarhoş eline di - loy - loy

Halden bilmez ne çare
Söz anlamaz biçare

Köprüünün altı diken (2)
Yaktın beni gül iken
Allah'ta seni yakmış (2)
Üç günlük gelin iken di - loy - loy

(NAKARAT)

Köprüünün altı yıldız (2)
Nerden geliyon baldız di - loy - loy
Sen git te ablan gelsin (2)
Yatamıyom yalnız di - loy - loy

(NAKARAT)

Köprüden geçti gelin (2)
Saç bağı düştü gelin di - loy - loy
Eğil bir yol öpeyim (2)
Yüreğim geçti gelin di - loy - loy.

(NAKARAT)

Bu türkü söylenirken gelin odaya girmiştir. Bütün genç kızlar gelinin ağırlığı basmasını diye ayağa kalkarlar. Gelin sağdıcın önderliğinde, önce annesinden başlamak üzere bütün büyüklerin ellerini öper. Büyüklerden başka çocukların elle-

rini de öptüğü halde kendi yaşlılarının ellerini öpmez. El öpme sırasında büyükler "Berhudar ol, el öpenlerin çok olsun, yüzün ağ (ak) olsun" temennilerinde bulunurlar.

El öpmeden sonra gelin ve sağdıç, yüzleri davetlilere dönük olarak münasip bir yere otururlar. Oturmaları için büyüklerden bir teklif gelmesi lazımdır. Önce sağdıç, sonra gelin oturur. Düğün kahyası (genellikle kız evinin en yakın ahabası, akrabası ,komşusu olabilir) :

— Anam kızlar diye ortaya çıkar. Anam kızlar gelinler ne duruyorsunuz, ölüye giden ağlar, düğüne gelen oynar. Kalkın bir Sivas halayı çekin, madımağımızı, kol oyunumuzu oynayın. (Madımak ve Sivas halayı gurup halinde, kol oyunu iki kişi tarafından oynanır. İleride oyunlar üzerinde de duracağım.)

Gelinlerin kızların büyüklerden müsaade çıkmadan oynamaları ayıp sayılır. Onun için düğün kâhyasının daveti duyulunca kıyıya köşeye saklanırlar. Aslında can atarlar oynamak için ama töre böyle kurulmuştur bozulmaz. Kız analarından, gelinler için de kaynanalarından, veya onunla birlikte kim gelmişse (görümcesi, büyük eltisi) ondan müsaade alınır. Kâhya kadın gelinlerden birisini oyuna kaldırmaya zorlar. Gelin bir yandan kaynanasından sakınarak yarım ağızla: "Vah anam der, gisim duyarsa beni öldürür, der." Bu cevabı alan Kâhya kadın gelinin kaynanasına dönerek : "Gız Anşa (Ayşe) bacı izin ver de oynasın." der. Kaynana vâziyeti kurtarmak için: "Kalk gızım der, gönü hoş olsun, iki dönde otur." ve ortaya söyler: "Zaten oynamasını pek bilmez!.." Bu müsaade üzerine Kâhya kadın bir başkasına gider: (gittiği gelinin eşi askerdedir) onu da oyuna davet eder. Zaten dertlidir gelin, eri askerdir. — Vah anam diye karşılık verir. Benim gönlüm de köçek mi oynuyor, gişim yadillerde (yad ellerde) nöbet beklerken ben burada gönül mü eğliyeyim!.. Böyle der ama kimse aldırılmaz ve zorla oyuna kaldırırlar. Böylece bir grup düzülür. Dışardaki çalgılara kâhya kadın oynanacak oyunların adlarını söyler. (Sivas oyunları enaz dört, en çok on kişi ile oynanır)

Oyunların başı Sivas Halayıdır. Ondan

sonra : "Guuzzz ağana azık götürdün mü. Ne götürecektik ki gını, madımak istedi-di ya bacı" konuşmasından sonra : "Haydin kızlar açın bıçaklarınızı madımak toplayalım" diyerek ünlü madımak oyunu oynanır. Bunları diğerleri izler. Bu eğlenti yatsı ezanının okunmasına kadar devam eder. Bu zaman Sivas deyimile gecenin bir yarısıdır.

Kahya kadın :

— Anam diye gene ortaya düşer. Ne duruyoruz, erkekler yatsıdan çıktı, kına'yı getirin de yakak. Guzzz Durna, git kına tasını getir, bir de al çaput (bez parçası) getir yanı sıra.

Gelin odanın ortasına alınır. Sandalyada oturmaktadır. Kına bir hamam tasının içinde getirilir. Kahya kadın :

— Başı bozuk olmıyan biri gelsin de kınayı yakmış der. (Başı bozuk olmıyan deyim, evli, boşanmamış ve kocası ölmemiş anlamına gelir.) İnanışa göre kınayı başı bozuk biri yakarsa yeni gelinin de başı bozulur.

Ve kına türküsü ile kına yakılma töreni başlar.

Gelinin sağ eli yukarıya kaldırılır. Küçük (serçe) parmağına kına konur, ve al çaputla bağlanır. Gelin ağlamağa başlar ve onu yakınları izler, hava çok romantikleştikten sonra aşağı yukarı bütün davetliler ağlarlar.

Bir yanda ağlana dursun, gelinden sonra kınadan genç kızların saçlarına da sürülür. Ve küçük parmaklarına da yakılır. (darısı sana geçsin dileğiyle). Kınadan bir kısım ayrılarak damat evine gönderilir. Bunu düğün kahyası götürür. Bu ağlamalı hava içinde davetlilerden biri: "Anam der, bu ne ağıt, guzzzlar, gelinler kalkın da bir halay çekin evlerimize dağılalım."

Kızlar ve gelinler gönüllü olarak kalkarlar, gelini de aralarına alırlar, gelin oynarken başında bir bütün ekmeğe parçalanır. Bunu anlamı gelinin azığı uğurlu olsun da o yıl bolluk olsunur.

Neşe gene yerine gelmiştir. Birkaç oyun daha oynanır. "Kalkın gidin guzzz e-vi" türküsü ile davetliler dağılır. Artık "KINA GECESESİ" bitmiştir.

Davetliler dağıldıktan sonra gelinin diğer parmakları ile topuklarına, ayak parmak-